

NAŠ AUTOHTONI BROD

Dinko Zorović

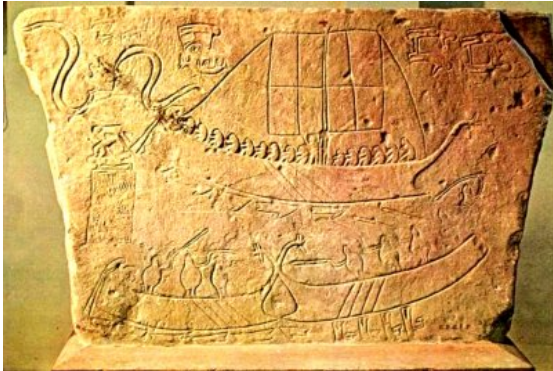
Ma kako je lijepo pisati o nečemu o čemu a ma baš ništa ne znaš. Nasumce lupša po kojekakvim slovima, dobar dio njih uobličići se u nekakve riječi, ove pak se kako - tako usklade u rečenice i na kraju dolazi točka. Točka, ma kako je to lijepa interpunkcija, ali i pojam...

Dvojica viđenijih članova "Kluba Sušačana" pozvali su me u Kont (možda bi trebalo pisati "Cont", ali mi godina proizvodnje, moje, naravno to zabranjuje) na kavu i platili. Nakon toga su mi naručili naslov. Bio sam plaćen: ili prihvatiti naslov ili vratiti novac za kavu. Kako sam škrti Nerezinac, učinio sam ono prvo.

Spasit će me jedino "upitnici" (?,?,?,?...). Kad iza nekog slijeda, reda dolaze tri točke, u matematici to znači da ih ima beskonačno, ili, bolje mi se sviđa lingvistički pojam, bezbroj.

Kao prva riječ u naslovu je "naš". Da bih znao na što se odnosi "naš", trebao bih prvo raščlaniti tko smo to "mi". Odavna su me učili da smo "mi" ovdje "od stoljeća sedmog", znači Slaveni. Kad tamo, počeli su nam u novije vrijeme brojiti krvna zrnca, nekakve DNK i uvjeravaju nas da su otkrili da smo mi Hrvati samo 29% Slaveni, a 71% neslaveni, od čega najviše Eu7 (Dinarsko-Vedoarijski), i to 45%^[1]. I to, uvjerava me autor, da je najviše toga upravo u Kvarneru. Kako očito nije jednostavno odgovoriti tko smo "mi", pokušat ću vidjeti tko sam "ja"; i to od novijeg doba, od mog rođenja. Sjedeći na zidiću uz Studenac^[2] gledao sam prema jarbolu uz njega i vidio zastavu Kraljevine Italije, četničku, ustašku, partizansku, Trećeg Reiha, jugoslavensku i hrvatsku. Eh, nema mi puno pomoći, pravi sam *sette bandiere*. Dakle ne znam što je to "moje"; odakle da znam što je to iz naslova "naše"?

Pojam "autohtono" još manje mi je poznat. U novinama čitam, na primjer, da su medvjed, čagalj, divlja svinja i mnoge druge zvjerke alohtone na našim otocima. Ja samo znam da daju dvostruke glavobolje: ovčarima koji bi ih zadržali i lovcima koji u njih trebaju pucati, a neće da ih ubiju. A činjenica je da su u špilji pokraj Čunskoga našli kosti medvjeda stare 8000 godina. Dakle, tada je bio autohton, pa alohton i ...nakon nekoliko stotina godina, kada se ovdje ponovno udomaći, bit će autohton. A da li je salata autohtona? Od kada? Je li krumpir i kukuruz autohton?

Slika 1. Stele di Novilara

Autohtona je lošinjska pasara. Od kada? Nekoliko stotina godina, da i ne. Prije toga valjda je bio autohton guc, ranije batana, još ranije ladva. Tih monoksila imamo u svakom boljem muzeju. U Tanzaniji sam se na njima lani vozio: jedrio i veslao. I tamo je autohton. Dio mojih predaka, i predaka mog crnog velikog prijatelja Josepha, pred 15000 godina krenuli su iz današnje Tanzanije prema Arabiji, Perziji, Srednjoj Europi i došli pred 8000 godina amo na Kvarner na trajno ljetovanje. Gdje je, dakle, ladva autohtona? U Nerezinama ili u Dar es Salaamu? A batanu, guc i pasaru imaju i oni tamo. Jesmo li Joseph i ja autohtoni tamo ili ovdje? Karakteristika senilnosti je da zaboravljaš gdje si maloprije ostavio naočale, a sjećaš se detalja iz djetinjstva. Sjetio sam se one: *tutto il mondo è un paese*. Riječ "autohtonost" hoću zaboraviti, namjerno.

Izgubio sam se!

Ipak, mislim da su naručioc teksta htjeli da napišem nešto o *liburni*. Naravno ni o *liburni* ne znam ništa^[4].

O Liburnima

Do pred kojih 8000 godina, prije posljednje Velike seobe naroda, ovdje nije čovjek stanovao; došao bi, nabrao plodova, lovio i ribolovio, napio se vode i – otišao. Nakon tog vremena ovdje se stalno nastanio. Ništa pobliže o njemu ne znamo. Naša najranija, kakva – takva, saznanja sežu od Ilira. Neka to bude nekoliko tisuća godina prije nove ere. Bili su okupljeni u mnoga plemena; veća su bili Liburni (od zapadne obale Apeninskog poluotoka – osnovali su Livorno, do rijeke Krke na Istočnoj obali Jadrana), Delmati južnije, Japodi sjevernije... Liburni propadaju, suzuju se i negdje pred Rimsko doba (nekoliko stoljeća prije nove ere) obuhvaćaju prostor od rijeke Raše u Istri do današnjeg Senja. Zapadno od Liburna nastanili su se Histri.

Liburne

Liburni su plovili uzduž obale i na otoke. Povjesničari tvrde i između istočne i zapadne jadranske obale. Morali su, dakle, imati nekakva veća plovila. Manja su bili balvani, splavi, ladve, plovila šivana od kože...

Dolaskom u ove krajeve Rimljane zadivljuje brodograđevno umijeće Liburna. Upadaju im u oči dva tipa lađa, i to:

- jedna za teret, široka, zdepasta, pogonjena uglavnom jedrom. Pekuvije ju je nazvao *trabikom*^[5] i druga
- ratna, uska, brza, pogonjena uglavnom veslima, koju je Verije nazvao *serilijom*^[6].

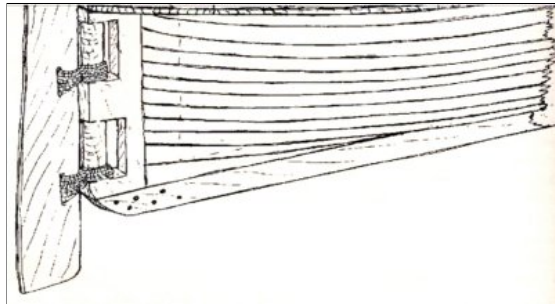

Slika 2. Rimski stari novčići s bareljefom liburne

Serilijom su Liburni krstarili sjevernim Jadranom i održavali svoju maritimnu premoć. Uvidjevši njene prednosti ubrzo su *seriliju* prihvatili Rimljani za svoje ratne pohode, prekrstili je i dali joj ime po plemenu od koje su je preuzeli nazvavši je *liburnom*. Kako su je bitno povećali, nazvali su je *liburna romana*. Postali su to "standardni" ratni brodovi Rimljana^[7]. O njima je ponešto poznato iz slika na starim rimskim novčićima (Slika 2).

Značajno je otkriće jedne stele 1860. godine u lokalitetu San Nicola di Valmanente, između Pesara i Novilara na jadranskoj obali sjeverne Italije (Slika 1.).

Stele datira između VIII. i VI. stoljeća prije nove ere. Slika sa te stele zapanjila je svjetsku znanstvenu pomorsku javnost: brodovi imaju kormilo.

Slika 3. Način pričvršćivanja kormila na liburnu

Otkriće je bilo toliko izazovno da se uz pomoć fondova Europske unije napravila replika takvog plovila i dalo mu ime *Europa*. Na slici 3. vidi se način pričvršćivanja kormila.

Prava replika u navigaciji plovila *Liburna romana*, vidi se na slici 6.

Tijekom ljetnih mjeseci 2008. godine neprofitna kulturna fundacija ARS HALIEUTIKA iz Splita, pod predsjedanjem prof.dr. Joška Božanića, raspisala je natječaj za upućivanje hrvatskih povijesnih barki na međunarodni festival FÊTE INTERNATIONALE DE LA MER ET DES MARINS od 11. do 17. srpnja 2008. u Brestu, glavnom gradu Bretanje, Francuska. Festival se održava svake četvrte godine. Na ovim festivalima okuplja se više od 2000 povijesnih brodova iz raznih krajeva svijeta, s preko milijun posjetilaca. *Ars Halieutica* organizira program: HRVATSKA NA SVJETSKOM FESTIVALU MORA I MORNARA – BREST 2008.

Hrvatska na tom festivalu, nakon uspjeha s *falkušom Comeza-Lisboa*, imaće ove godine status specijalno počašćenog gosta. Prikazat će replike plovila na moru kao i svoju maritimnu kulturu u Hrvatskom selu (stare zanate, ribarska i nautička umijeća, folklor, gastro-enološku kulturu i pomorski identitet).

Svaka izložena broдика predstavljat će sredinu iz koje dolazi, njen kulturni i pomorski identitet, a izborom brodova organizator je nastojao obuhvatiti cijelu našu obalu od Dubrovnika do Rovinja.

Na najsvježijim internetskim stranicama su uz pojedine naše krajeve na zemljovidu označene i barke koje predstavljaju njegovu pomorsku tradiciju i identitet, uz napomenu da popis nije potpun.

Na najsvježijoj karti prikazane su tako:

- uz Dubrovnik *bracera*
- uz Vis *falkuša*
- uz Neretvu *trupica*
- uz Korčulu *leut*
- uz Murter *gajeta*
- uz Zadar *kondura* i
- uz Rovinj *batana*.

S jedne strane možemo biti, kao Hrvati, ponosni na ovoliki broj povijesnih brodica u nas, no s druge posramljeni što baš nema ni jednog plovila koje bi predstavilo našu Primorsko-goransku županiju.

Posjetioci Festivala, koji ne poznaju dovoljno dobro naše prilike, pomislit će da upravo na području naše Županije nema ničeg povijesnog što je vrijedno predstavljanja na ovakvom eminentnom skupu.

Srećom ovako stvorena konstatacija nije točna, dapače imamo se mi čime dičiti. I tako je, nakon niz konzultacija^[8], odlučeno da i mi iz ove županije (gdje su Liburni od vrlo ranih pa do najkasnijih vremena obitavali (ili obitavaju?)) u organizaciji Pomorskog fakulteta^[9] sagradimo repliku broda s kojim se možemo ponositi jer je imalo kormilo oko 2000 godina prije drugih u povijesti poznatih brodova.

Kod izrade replike najvažnije je da ona bude što sličnija originalnim plovilima; od dimenzija, načina gradnje, materijala, zaštite gotovog plovila... Izvjesnog iskustva kod toga imamo, spomenut ću najglavnija: restauracija torpeda i izrada jarbola u dvorištu Pomorskog fakulteta, restauracija *Uragana*, restauracija torpeda i prateće opreme u Muzeju grada Rijeke i slično.

Prvi problem koji je iskrasnio bio je tip/ime takvog plovila. Dva Rimljanina Pekurije i Verije, dali su zateklim liburnijskim plovilima ime *trabika* i *serilija*. Doslovno su ih Rimljani kasnije prekrstili^[10] u *liburne* i veliku svoju lađu učinjenu po uzoru na *liburne* nazvali *liburna romanica*. Prirodno nam izgleda tada prethodnicu te *liburne* nazvati *liburnijskom liburnom* odnosno *liburna liburnica* i u tom imenu obuhvatiti i *liburnijsku trabiku* i *liburnijsku seriliju*.

Ima autora^[11] koji tvrde da u to, predrimsko, doba nisu postojali posebno trgovački i posebno ratni brodovi. Svi su bili trgovački, koji su se u slučaju sporova na moru pretvarali u ratne.

Liburna romanica je imala "rostrum", kljun za probadanje i potapljanje drugih neprijateljskih brodova. Po svemu izgleda da je nastala iz *serilije* jer je ova bila ratni liburnijski brod. Da li je *serilija* imala također rostrum^[12]? S druge strane malo je vjerovati da su uopće Liburni imali ratne brodove jer je društveno uređenje Liburna bilo u najmanju ruku matrijarhalno^[13], neki čak idu dalje pa ga nazivaju ginekokratskim. A matrijarhalna društva u principu ne vode ratove, žene znadu koliko je to teško roditi i odgajati djecu i ne pomišljaju ih tako lako izgubiti u ratu.

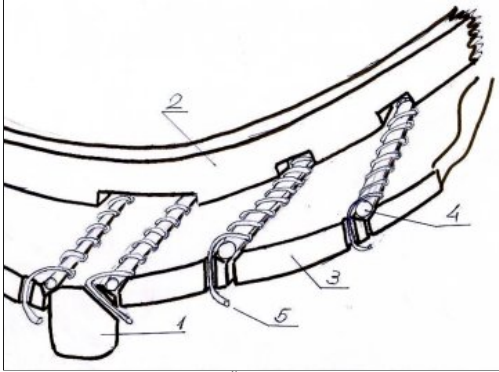
Nekako "u zraku" je, dakle, da naša replika plovila *liburna liburnica* ne bi smjela imati rostrum^[14].

Slika 4. Liburna romana u plovidbi

Daljnje pitanje: koje su osnovne dimenzije replike broda *liburna liburnica*? Svakako je morala biti velika kako bi mogla prevoziti ljude i teret i na udaljenije sjevernojadranske otoke. S druge strane, u to doba nisu postojale zaštićene izgrađene luke, pa su se plovila izvlačila na kraj, dakle trebale su biti dovoljno male i lagane. Izgleda da su trgovačke *trabike*, pogonjene uglavnom na jedra i na dužim putovanjima, bile veće i teže(?) jer ih nije tako često trebalo izvlačiti na kraj. *Serilije* su pak bile lakše, izgrađene od jelovine jer su uglavnom bile pogonjene veslima i veći dio vremena bile su na zalovima. Kako je jedini očuvani materijalni ostatak dna *serilije* pronađen zakopan u pijesku/blatu u Ninu, izgleda da su se dužine mogle kretati između 10 i 12m.

Mnogo je više dilema (bolje rečeno polilema) oko širine i ostalih dimenzija broda. Mnogi zagovaraju "baciti duljinu u kompjutor" i vidjeti što će on dati. Kompjutor je neophodno pomagalo u kreiranju suvremenih plovila jer se u njemu može pohraniti mnoštvo formula koje će u rezultatu dati optimalno rješenje za postavljene ciljeve. Ali kompjutor izbacuje brzo i točno ono čime ga se "nahrani", a ne nešto novo. S mojim ocem sam vrlo aktivno sudjelovao u kreiranju oblika i same izrade četiriju drvenih barki. Vjerujte mi, ni za jednu nismo primijenili kompjutor. Naknadno sam osobno izradio dvadesetak plastičnih plovila, također bez kompjutora. Jesu li Liburni imali kompjutor? *Serilija* u Zadarskom muzeju i replika u Arsenalu vrlo je široka, a relativno kratka. Ako su *serilije* na vesla bile brze, tada je teško vjerovati da su bile široke.

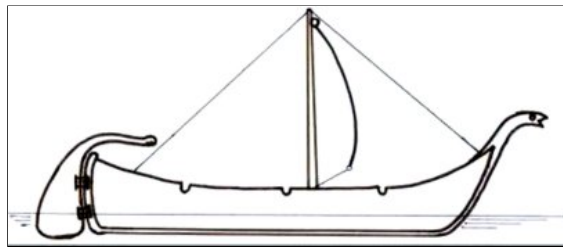
Slika 5. Šivana gradnja

Imaginacija oko *liburne* dala je sebi nevideni uzlet. Pojavio se tako u literaturi i pojam *liburne rotate*. Spretan maštalc postavio je na palubu *liburne rotate* par volova koji su upregnuti tako da vrte u krug jednu vertikalnu osovinu i u potpalublju se spretnim mehaničkim zahvatom time vrte vodoravna osovina koja izlazi sa svake strane bočno van i na nju su montirane lopate koje rotacijom guraju brod napred. Naravno da je to u literaturi i objavljeno i spretan modelar^[15] sagradio je dva takva modela. Ipak većina sugovornika smatra da je u *liburni* kormilo već prevelika originalnost. Dodati k tomu pogon lopatama poput prvih parnih brodova, možda bi, ipak, bilo pretjerivanje.

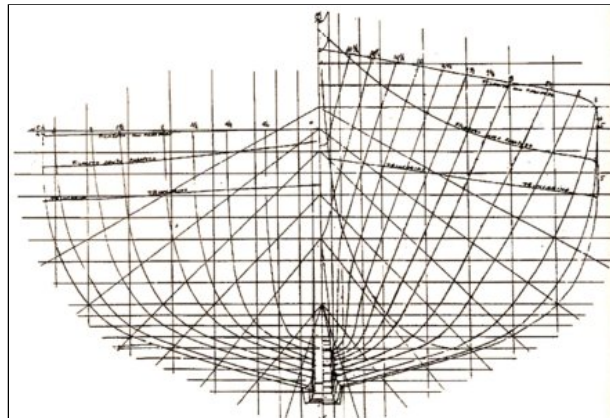
Ninska *serilija*^[16] izgrađena je šivanjem. Šivana gradnja je u predromansko doba bila lakše izvediva, ali je s druge strane pružala veći otpor kretanju plovila. Bilo je to dobro rješenje kada je pogon bilo jedro; za pogon veslima bilo je važno što manje trenje. Izvjesno je da su *trabike* bile šivane gradnje. Mnogi vjeruju da su *serilije* bile izgrađene tako da su se trenice oplate (*madieri*) međusobno vezivale drvenim klinovima, poput današnjeg komponibilnog namještaja. I *liburna romanica* koju su izgradili u Italiji takve je izrade. Kako bismo mi željeli izgraditi repliku našeg plovila *liburna liburnica*, (teško je reći da li bi trebala biti *trabika* ili *serilija*), a koja je starija od *romane*, zaključilo se da bude šivane gradnje (Slika 5).

Na slici 6 prikazana je predložena skica brodice *liburna liburnica* u nacrtu. Kormilo je nacrtano u podignutom položaju, za nasukavanje. Poznato je da su imale visoke zoomorfne *statve*^[17].

Bokocrt broda, nacrt rebara, pripada za brodu "Europa" (Slika 7.). Malo smeta što ima predubok "V-profil" za primjenu u našem slučaju. U doba kad je nastala *liburna romana*, (možda?) se ipak već počela graditi lučka infrastruktura, pojavljuju se prvi arsenali u koje ratni brodovi plutajući ulaze i tamo borave – kako bi bili spremni za naglo isplovljavanje. Taj duboki V-profil njima je i bolje odgovarao za plovidbu po većim morima. Naša *liburna* trebala bi imati ravnije dno jer u njezino doba nisu još postojale luke, a za lakše nasukavanje ravno dno je puno primjerenije.

Slika 6. Skica nacrt našeg plovila *liburna liburnica*

Predlažemo da "naša" *liburna liburnica*, tj. njezina replika nakon izlaganja u Brestu bude izložena u dvorištu Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja te da uđe u njihov fundus, ali i da se ljeti povremeno koristi u turističke svrhe u priobalju naših turističkih centara.

Slika 7. Rebra plovila *liburna romana*

BILJEŠKE

[1] Semino, O. *The genetic legacy of Paleolithic Homo sapiens in extant Europeans*, Science 290: p.1155-1159, USA.

[2] Zdenac, cisterna u sredini trgića. Mislim da se danas tako zove i cijeli trgić, no ne želim zapamtiti mu ime jer se toliko puta tijekom povijesti mijenjalo, da mi se čini glupim memorirati nekakve stalne promjene.

[3] I opet, naravno, u "up to date" zakonu. A koliko dugo traju zakoni? Koliko dugo će ovaj trajati? Ta u mojem kratkom životiću, ne zakoni, Ustavi – koliko puta su se oni mijenjali? Koliko imam decenija života, toliko je Ustava promijenjeno. I kod proglašenja svakoga, brodske sirene tulile su i govorilo se da će trajati vječno. Amen!

[4] Pročitao sam mnogo tekstova, razgovarao sam s još više ljudi i (neka mi, s obzirom na moju zrelu dob, bude dozvoljeno/oprošteno da ih procijenim) uvidio da ni baš oni puno ne znaju; samo si to ne daju dokazati.

[5] Forcellini, E. *Lexicon*, IV, Padova, 1940., str.:578.

[6] Ibid, str.:329.

- [7] Cobau,M. *Le navi di Novilara*, Biblioteca e Musei Oliveriani, 1999.,str.: 30.
- [8] Složeno po kronološkom redu: u udruzi *Pro Liburnia*, u Odjelu za pomorstvo Županije Primorsko-goranske, u *Udrugi pomorskih kapetana Sjevernog Jadrana Kraljica mora*, Pomorskom fakultetu u Rijeci.
- [9] S dekanom dr.sc.Pavlom Komadinom, red.prof. na čelu Inicijativnog odbora.
- [10] Po Marcu Cobau.
- [11] Damir Rukavina
- [12] Dr.sc.Zdenko Brusić, red. prof., vjerojatno naš najeminentniji stručnjak podvodne arhitekture, i maketar Damir Rukavina, specijaliziran za antikne, pogotovu šivane brodove smatraju da nisu imale.
- [13] Sad znam, potpuno sam uvjeren da sam ja Liburn, takvo uređenje vlada u mojoj kući.
- [14] Takvo je i mišljenje L.Kebera, dobrog poznavatelja povijesnih brodova.
- [15] Ivan Celigoj učinio je dva primjerka. Jednu je Ortopedska bolnica iz Lovrana otkupila i poklonila Predsjedniku Republike.
- [16] Po šivanoj gradnji i velikoj širini u odnosu na dužinu navodi na sumnju – možda je to ipak *trabica* (neka mi na ovom napisanom bude oprosteno, ponovno se pozivam na svoje godine staroga panja, ali poput mladog lišća zelenog u znanju i rasuđivanju).
- [17] Lažne su tvrdnje mojih kolega da sam gledao u bližeg člana obitelji dok sam ovo skicirao.

[Povratak na kazalo](#)

© 2001-2020 Klub Sušačana